

Efectes de l'ampliació de la Unió Europea sobre Catalunya: les polítiques culturals

Per Jordi Baltà i Eduard Delgado, Fundació Interarts

1. Introducció

Per a la Unió Europea, la política cultural continua essent una àrea de sobirania estatal, en la qual la Unió no incideix directament. La UE només ha adquirit competències de suport a la cooperació cultural transnacional, sempre amb l'aprovació unànime dels estats, però el disseny de polítiques, molt lligat a les identitats estatals, no s'ha incorporat mai a la cartera comunitària.

L'aprovació del Tractat de Maastricht l'any 1991 va suposar el tret de sortida d'una generació de programes de foment de la cooperació cultural internacional que, com en el cas de l'actual programa Cultura 2000, són aprovats pel procediment de codecisió entre el Parlament i el Consell. D'acord amb allò que estableix l'actual article 151 del Tractat constitutiu de la Comunitat Europea, en matèria de cultura només es poden aprovar mesures de foment i recomanacions, i sempre amb unanimitat dels estats. Queden excloses, així, totes les formes d'harmonització de les disposicions legals i reglamentàries.

Certament, hi ha normatives comunes de la UE, com ara l'aplicació de tipus d'IVA o la legislació sobre mercat interior, que incideixen en la vida cultural dels Estats membres i determinen el marc de les polítiques culturals que les diverses administracions hi poden implementar. Amb tot, per regla general la influència de la Unió Europea sobre les polítiques culturals dels Estats membres i de les administracions infraestatals com la catalana és molt poc important, i per aquest motiu no es preveu un impacte directe de l'ampliació de la UE en les polítiques culturals de Catalunya.

És més interessant estudiar, amb major possibilitat d'identificar canvis de trajectòria, els efectes de l'ampliació en el finançament que la UE atorga a projectes culturals. Per exemple, la possibilitat oferta als països candidats a l'adhesió, des de l'any 2001, de beneficiar-se del programa Cultura 2000, sense que se n'hagin incrementat les partides totals, fa més difícil per als agents culturals dels antics Estats membres, com ara els catalans, d'optar a ajuts. Aquesta tendència probablement creixerà, ja que amb l'ampliació desapareixeran les restriccions que actualment deneguen el finançament a projectes on participin únicament entitats dels països candidats. Segons les regles actuals, els operadors culturals dels països candidats han d'anar acompanyats de, pel cap baix, un representant dels països comunitaris per poder presentar una sol·licitud de finançament vàlida.

En un altre àmbit, també es poden preveure una sèrie de transformacions pel que fa a les relacions culturals internacionals. Diversos esdeveniments

recents, com les dificultats financeres d'algunes organitzacions multilaterals i de fundacions de suport a la societat civil o la mateixa ampliació de la UE apunten la possibilitat que s'incrementi el pes dels estats en la definició i finançament de projectes culturals internacionals, com veurem a continuació.

És per tant en l'àmbit de la cooperació cultural internacional i del finançament comunitari on cal analitzar els efectes de l'ampliació, més que no en el disseny de polítiques culturals en l'àmbit estatal o infraestatal.

2. Política cultural i internacionalització a Catalunya

El balanç dels 20 anys de polítiques culturals públiques a Catalunya deixa necessàriament un regust agre dolç. En aquest període s'ha reeixit a crear una burocràcia cultural necessària en un país modern, s'han posat les bases per a l'apuntament de la llengua, s'ha catalogat el patrimoni i se n'ha restaurat el més desvalgut. Fins aquí, els elements que permeten parlar de l'existència d'una política cultural. Més enllà d'això, hi ha àrees de contrallum on es troben processos com la construcció o la rehabilitació d'equipaments, l'educació artística o la creació d'institucions culturals.

La llengua és lluny de ser salvada, en part per manca d'instruments d'Estat però també per la pèrdua del que la va fer forta en els anys de resistència: l'avantguarda cultural. Han desaparegut pràcticament els *media* culturals d'abast nacional i les perspectives d'inflexió cultural catalana a Internet són pobres. La inversió cultural un cop acabats els grans equipaments previstos tendeix a l'estagnació, i els índexs de pràctica cultural se salven per l'ús massiu de les biblioteques -gràcies als nous serveis (no sempre emprats amb finalitats culturals) d'Internet- i l'escreix de públic teatral - gràcies a la televisió. Podríem afegir-hi els ermots del turisme cultural, la desertització cultural al camp, la urgència d'un pla cultural general per als barris metropolitans o un tractament cultural de la immigració. A tot això cal afegir-hi la manca de viviers de creació artística. Assignatures pendents que haurien de preocupar qualsevol govern, perquè és entre elles que es troba la que potser és històricament més alarmant: la desmobilització associativa. Revers de moneda d'un sistema de castes culturals que sovint actua com un eixida privada de privilegis i compromisos.

La lentitud en la normalització pressupostària, les amenaces polítiques del nou nacionalisme espanyolista i la situació de desavantatge en les indústries culturals ens obliguen a plantejar amb molta més determinació la necessitat central d'una nova política de relacions culturals internacionals. Només un posicionament intel·ligent - i per tant audaç - en l'àmbit internacional pot permetre que Catalunya maximitzi els seus pobres recursos i corregeixi les deficiències de dinàmica interna que impedeixen el desenvolupament cultural. No estem suggerint que la solució "és a fora" sinó que només en un profund i permanent diàleg amb processos internacionals es pot recuperar la perspectiva i pactar els recursos per redreçar una política cultural que torni a situar la cultura al centre d'un projecte col·lectiu.

És en aquest context de necessària internacionalització i deures per fer que cal situar-se quan comencem a analitzar la posició cultural de Catalunya davant

la UE. En aquesta perspectiva se sobreposen les conclusions dels darrers anys, és a dir els efectes més visibles sobre la producció cultural catalana de la presència a la UE, i els canvis que puguin esdevenir-se a partir de l'ampliació cap a l'est i cap a les illes mediterrànies.

3. La UE i la cooperació cultural

Amb les modificacions introduïdes a Maastricht el 1991, el *Tractat constitutiu de la Comunitat Europea* va incorporar per primer cop compromisos relatius a cultura. Després de la Cimera d'Amsterdam de 1997, aquesta disposició passà a l'article 151, que afirma el següent:

“Article 151 (antic article 128)

1. La Comunitat contribuirà al floriment de les cultures dels Estats membres, dins el respecte de la seva diversitat nacional i regional, tot posant de relleu al mateix temps el patrimoni cultural comú.

2. L'acció de la Comunitat afavorirà la cooperació entre Estats membres i, si fos necessari, donarà suport i completarà l'acció d'aquests en els següents àmbits:

- la millora del coneixement i la difusió de la cultura i la història dels pobles europeus;*
- la conservació i protecció del patrimoni cultural d'importància europea;*
- els intercanvis culturals no comercials;*
- la creació artística i literària, incloent-hi el sector audiovisual.*

3. La Comunitat i els Estats membres fomentaran la cooperació amb els tercers països i amb les organitzacions internacionals competents en l'àmbit de la cultura, especialment amb el Consell d'Europa.

4. La Comunitat tindrà en compte els aspectes culturals de la seva actuació en virtut d'altres disposicions del present Tractat, en particular per tal de respectar i fomentar la diversitat de les seves cultures.

5. Per contribuir a la consecució dels objectius del present article, el Consell adoptarà:

- per unanimitat, d'acord amb el procediment previst a l'article 251 i prèvia consulta al Comitè de les Regions, mesures de foment, excloent qualsevol harmonització de les disposicions legals i reglamentàries dels Estats membres. El Consell es pronunciarà per unanimitat durant tot el procediment previst a l'article 251;*
- per unanimitat, a proposta de la Comissió, recomanacions.”¹*

L'apartat 2 de l'article, que especifica els àmbits als quals es pot referir l'acció comunitària en matèria de cultura, posa l'èmfasi principalment en els aspectes cooperatius i d'àmbit supraestatal: es parla de “coneixement dels pobles” (una al·lusió traduïda generalment com a “coneixement mutu dels pobles”), de “patrimoni cultural d'importància europea” i d’“intercanvis culturals no comercials”. En aquesta línia, les accions fomentades des de les institucions

---

¹ Traducció pròpia.

comunitàries s'han centrat sempre en iniciatives transnacionals i de durada curta, amb poca incidència sobre les propostes permanents de les institucions estatals o infraestatals, encara més si tenim en compte la petitesa de les dotacions pressupostàries concedides als programes comunitaris de cultura: l'actual iniciativa estrella, Cultura 2000, disposa de 167 milions d'euros per al quinquenni 2000-2004. Aquests fons van destinats al finançament d'iniciatives conjuntes d'agents culturals (centres d'exposicions, companyies d'arts escèniques, institucions de difusió d'espectacles, associacions d'artistes, ajuntaments, administracions regionals, centres d'estudis, universitats, etc.) sobretot en l'àmbit de l'intercanvi d'artistes per a la formació, la realització de gires o la producció d'espectacles o projectes conjunts. El programa finança principalment iniciatives anuals, amb participació d'agents d'almenys tres estats, així com un reduït nombre de projectes de dos o tres anys, en els quals han de participar entitats de com a mínim cinc estats. En tots els casos, una organització lidera el projecte, fet que li atorga prerrogatives en la definició de prioritats i objectius i la converteix en responsable de l'administració interna i principal beneficiària.

El repartiment geogràfic de subvencions realitzat anualment per la Direcció General d'Educació i Cultura, que s'encarrega de l'administració de Cultura 2000, respon en general a l'equitat entre estats, fet que permet a organitzacions catalanes de rebre una quota relativament estable d'ajuts. Així i tot, s'observen variacions pel que fa a la capacitat d'organitzacions catalanes de liderar projectes, de manera que també en decreix la capacitat de mobilitzar recursos comunitaris i de donar visibilitat a les inquietuds del sector cultural local. El pes relatiu de projectes de cooperació cultural amb presència catalana entre els finançats per Cultura 2000 en les seves tres primeres edicions s'ha mantingut entre l'11 i el 13%, però dels 60 projectes en els quals s'ha participat només se'n lideraven 10, fet que equival a un 2,1% del total d'iniciatives que van beneficiar-se del suport comunitari.² La presència catalana sembla especialment activa en els àmbits de la literatura i el patrimoni.

L'edició 2001 del programa Cultura 2000 es va obrir per primer cop a la participació d'operadors culturals dels països candidats a l'adhesió. L'Observatori Regional sobre el Finançament de la Cultura al Centre i l'Est d'Europa, amb seu a Budapest, va publicar a mitjan 2002 una anàlisi de la repercussió als països candidats del centre i l'est d'Europa (excloent Malta,

---

² Dades de les edicions 2000, 2001 i 2002 del programa Cultura 2000, gestionat per la Direcció General d'Educació i Cultura de la Comissió Europea. Fan referència a projectes d'arts escèniques, arts visuals, literatura i patrimoni, i n'hem exclòs les relatives a traduccions perquè no es tracta d'iniciatives de cooperació. Les dues primeres edicions citades van repartir les subvencions entre tots els sectors artístics i del patrimoni, mentre que, per decisió comunitària, l'any 2002 es va dedicar principalment a les arts visuals, igual com el 2003 es farà amb les arts escèniques i el 2004 amb el patrimoni cultural. Les xifres aportades suposarien un augment significatiu respecte el període 1996-1999, en el qual el finançament comunitari envers la cultura es transmetia mitjançant els programes Calidoscopi, Rafaël i Ariane. Segons dades del Departament de Cultura, la presència catalana en aquell període va rondar el 7% dels projectes de mitjana. Caldria tenir en compte, però, la possibilitat que hagi crescut paral·lelament el nombre mitjà d'entitats participants per projecte, fet que treuria significança a l'augment de representació catalana. Vegeu: Secció d'Estudis i Documentació del Departament de Cultura, *Catalunya / Europa. Projectes culturals de Catalunya als programes de la Unió Europea. 1996-1999* (Barcelona: Departament de Cultura – Secretaria General – Gabinet Tècnic, 2001). Les dades del període 2000-2002 s'han obtingut a partir de la pàgina web de la UE, a http://europa.eu.int/comm/culture/eac/c2000activity_en.html

Turquia i Xipre) en l'edició 2002 del programa. Segons aquestes dades, el 45% dels projectes finançats per Cultura 2000 aquell any van comptar amb presència d'un dels 10 Estats candidats del centre i l'est d'Europa, i un 12% eren liderats per operadors culturals d'aquests països. Es detectava una presència elevada en l'àmbit de la literatura: un 21% del total de projectes tenien lideratge en aquests països. Pel que fa als projectes multianuals, els que reben més recursos per projecte, 19 dels 24 projectes finançats per la UE haurien comptat amb la participació d'agents dels països candidats.

Tot i que probablement és d'hora per treure conclusions gaire definitives sobre el significat d'aquestes dades, és fàcil suposar que l'ampliació de la Unió Europea desplaça determinades funcions de soci minoritari que durant anys s'han atribuït als operadors culturals dels països del sud d'Europa. És a dir, en un marc de finançament cultural comunitari que acostuma a concedir la major part d'ajuts a iniciatives amb lideratge del centre i el nord d'Europa, ha estat habitual que es busquessin pivotacions febles als Estats mediterranis, fet que sovint ha concedit oportunitats als operadors catalans. En el nou context de l'ampliació, és molt probable que els agents culturals alemanys, francesos o belgues cerquin peus a l'est i no tant al sud com fins ara, fet que podria afectar la capacitat catalana de beneficiar-se d'aquests ajuts i desenvolupar aliances culturals a Europa, a no ser que des d'aquí es potenciï el lideratge d'iniciatives. Cal apuntar, per exemple, que el país comunitari que més projectes amb participació de l'Est va liderar en l'edició 2002 de Cultura 2000 va ser Itàlia, que podria compensar amb la pròpia capacitat d'iniciativa el desplaçament de centralitats cap als nous Estats membres. Resta per tant la mateixa possibilitat per a Catalunya, de teixir vincles amb operadors de l'Est que li permetin d'inserir les prioritats pròpies i d'ampliar les oportunitats de cooperació.³

4. Cooperació cultural a l'Europa ampliada

4.1. Administració i cooperació cultural als Estats candidats

“L'actual identitat europea, per molt difusa que sigui, haurà de ser reformulada com a part del procés d'ampliació de la UE, per tal d'incloure les legítimes pautes i experiències culturals i històriques que són pròpies dels nous membres.”⁴

Com apunta en aquesta cita l'actual primer ministre eslovè, la identitat europea vinculada al marc comunitari es configura com un complex difús, en gran part per les diferències de discurs històric i de construcció d'identitats entre els diversos Estats membres. Els consensos comunitaris s'han bastit durant mig segle al voltant dels intercanvis comercials, alguns principis

---

³ El recull estadístic sobre la participació dels països de l'Europa central i oriental candidats a l'adhesió es troba dins la pàgina web de l'Observatori de Budapest: www.budobs.org/euC2000-in2002.htm

⁴ “The existing European identity, no matter how loose it is, will have to be reformulated within the EU enlargement process to include the unique and legitimate cultural-historical patterns and experiences of the new members”. Janez Drnovsek (primer ministre d'Eslovènia), “National identities need to adapt and survive”, *International Herald Tribune*, 1.10.2002. Traducció pròpia.

polítics i de seguretat i la vocació d'amplificar, en determinades circumstàncies, la posició europea als debats internacionals.

Mentrestant, hi ha un consens estès a la població i als representants institucionals dels Estats membres que la cultura i els factors més vinculats a la identitat han de restar fora de l'àmbit d'acció comunitari. Aquesta idea sembla compartir-la també la població dels Estats candidats a l'adhesió: els resultats d'una enquesta finançada per la UE als futurs Estats membres l'any 2001 van mostrar que, entre 27 àrees d'acció, era en política cultural on més gent preferia que la presa de decisions es mantingués en mans de l'estat (52%), en lloc d'haver-la de coordinar amb les institucions comunitàries (36%).⁵

És així que l'àmbit de la cultura serà testimoni de canvis menys substancials que no d'altres en l'adveniment de l'Europa ampliada. És en els fons estructurals o la legislació de mercat on es lliuraran batalles. El procés d'adequació legislativa i procedimental dels marcs estatals al cabal comunitari i als principis comunitaris ja ha mostrat que el sector cultural era poc subjecte a exigències, i només el respecte per algunes minories (la població roma o kurda) era motiu de preocupació entre les institucions comunitàries.

Així doncs, els esforços per adequar l'administració dels Estats candidats a les exigències de la UE s'han concentrat en altres àmbits polítics, fet que ha deixat malparats els òrgans de gestió cultural dels països del centre i l'est d'Europa. Com apuntava un expert romanès, “[mentre] que s’ha mantingut l’ajut financer per les empreses industrials i agrícoles de propietat estatal, s’ha abandonat el suport a les institucions i la vida culturals.”⁶ Es tracta d'altra banda de països de tradició gairebé sempre centralista, on els darrers anys s'han fet esforços de desconcentració amb efectes mínims pel que fa a l'àmbit cultural. Alhora, en algun cas es detecten tendències recentralitzadores: un informe recent sobre política cultural a Hongria apunta que la manca de recursos de les administracions locals els faria acceptar de bon grat el retorn de competències que promou el govern central.⁷ En debats recents, alguns experts han destacat també la tendència a concentrar les inversions culturals a les grans ciutats, mentre s'oblidaven les àrees perifèriques.⁸ En altres casos,

---

⁵ Respostes a la pregunta “Per cadascuna de les àrees següents, ¿creu que, un cop (EL SEU PAÍS) esdevingui un estat membre de la UE, les decisions les hauria de prendre només el govern (DEL SEU PAÍS) o bé s’haurien de prendre de manera conjunta amb la UE?”, incloent 27 polítiques cobertes pels tractats de Maastricht i d'Amsterdam. En el cas de la política cultural, el 52% de la població entrevistada va dir que les decisions les havia de prendre només el govern de l'Estat, i el 36% apostava perquè ho fes conjuntament amb les institucions comunitàries. Aquesta era l'única àrea, juntament amb els afers policials (51%), on més de la meitat dels entrevistats preferien que la competència restés en mans estatals. Vegeu European Commission, *Candidate Countries Eurobarometer 2001* (Brussel·les: DG Press and Communication – Comissió Europea, 2002), pp. 70-71.

⁶ Virgil St. Nitulescu, “Cultural Policies in Romania. An Inside View”, *Policies for Culture Journal*, n°2, 2002, publicat per la Fundació Europea de la Cultura i ECUMEST. Traducció pròpia.

⁷ Péter Inkei, “Hungary”, a *Cultural policies in Europe: a compendium of basic facts and trends* (Estrasburg: Consell d'Europa / ERICarts, edició 2001/2002 pendent de publicació), p. HU-7.

⁸ Vegeu el comentari de Corina Suteu en el transcurs del taller “The Arts”, de les jornades sobre cultura i ampliació de la UE celebrades a Budapest el febrer de 2002. Disponible a <http://www.budobs.org/BBBsessions.pdf>, p.4.

però, com a Polònia, són en canvi els municipis els qui assumeixen un major pes en la despesa pública en cultura (38%).⁹

Resta en l'administració central la potestat d'intervenir en cultura, si bé els temps no hi són gaire propicis. Això coincideix amb una retirada accelerada dels fons de la Fundació Soros i l'Open Society Institute (Open Society Fund), que al llarg de l'última dècada havien contribuït a finançar operacions, sovint transnacionals, d'agents civils de les democràcies emergents, i que en molts casos han permès la creació i supervivència d'institucions culturals i artístiques. Si bé el teixit organitzatiu de la societat civil a la majoria dels països candidats a l'adhesió és més aviat feble, hereu de dècades de centralisme i estructures jeràrquiques, al llarg dels anys noranta s'han detectat moviments significatius i l'aparició d'associacions i fundacions, algunes de les quals s'han beneficiat del suport dels fons internacionals per a la reconstrucció i la dinamització civils, convertides en clau per la seva emergència i activitats posteriors.¹⁰ Ara, les restriccions dels pressupostos de Soros i la migradesa dels fons estatals aboquen aquestes organitzacions a buscar recursos en l'àmbit internacional, ja sigui mitjançant operacions de naturalesa multilateral (principalment la UE, atesa la butxaca minvant de la UNESCO i el Consell d'Europa) ja de caràcter bilateral: hi ha institucions culturals privades, com la Fundació Europea de la Cultura, que poden recolzar algunes iniciatives en aquest àmbit, però és molt probable que la primera porta a trucar siguin les delegacions governamentals i els instituts de cultura a l'estranger dels principals Estats de la UE.

4.2. Els fluxos culturals a Europa

4.2.1. Els fluxos culturals a Europa: iniciativa pública

“[Des de principi dels anys noranta], els grans estats europeus com el Regne Unit, França, Alemanya i Itàlia van accelerar visiblement els seus esforços per exercir una influència cultural pròpia a la regió. A Budapest, el British Council va abandonar l'edifici de l'ambaixada britànica i es va establir pel seu compte. L'Institut Francès va construir una magnífica seu moderna a la vora del Danubi, mentre el Goethe-Institut s'instal·lava al barri més digne i cultural de la ciutat, al costat de l'Òpera de Budapest. (...) Més enllà de l'abast i l'envergadura que havien tingut les seves activitats anteriors a 1989, aquestes institucions culturals van fer-se grans i van començar a oferir un ventall de programes regulars i interessants sobre les seves pròpies cultures i idiomes, amb un gran èmfasi en la relació entre la cultura del seu país i d'Hongria. (...) Tot i que la major part del programa mensual d'activitats es realitza a les mateixes aules de l'Institut (...), la penetració del Goethe-Institut a la vida cultural de Budapest és veritablement impressionant.”¹¹

⁹Dorota Ilczuk, i Luiza Drela, “Poland”, a *Cultural policies in Europe: a compendium of basic facts and trends* (Estrasburg: Consell d'Europa / ERICarts, edició 2001/2002 pendent de publicació).

¹⁰ Vegeu, per exemple, l'informe del Consell d'Europa sobre la política cultural a Estònia: Brian Martin (rapporteur), “Part B: Report by a European panel of examiners”, a *Cultural policy in Estonia* (Estrasburg: Consell d'Europa, 1997), col·lecció “European Programme of National Cultural Policy Reviews”, pp. 168-169.

¹¹ Tibor Frank, “Impacting the Vernacular: Conflicting International Cultural Policies in East-Central Europe”, a Diversos Autors, *American and German Cultural Policies in Eastern Europe: Assessing Developments in the 1990s* (Washington: American Institute for Contemporary

Tot i ser herències de mitjans del segle XX, institucions com el British Council o el Goethe Institut resten actives i han fins i tot incrementat la seva extensió al centre i l'est d'Europa en els últims anys. A més, la Unió Europea sembla concedir-los especial importància a l'hora de dissenyar estratègies de cooperació cultural: una convocatòria recent, publicada per la Direcció General d'Educació i Cultura de la Comissió Europea, per l'elaboració d'un estudi sobre l'estat actual de la cooperació cultural a Europa citava dos cops l'Instituto Cervantes i el British Council com a agents de la cooperació cultural de rellevància per a la UE.¹² Durant el 2n Fòrum sobre la Cooperació Cultural a Europa que, organitzat per la mateixa Direcció General, se celebrà a Brussel·les el novembre de 2001, alguns participants van apuntar la possibilitat que els instituts nacionals de cultura a l'estranger esdevinguessin punts de difusió d'informació i de gestió de fons dels futurs programes comunitaris de cultura.

I els mateixos instituts culturals dels Estats membres saben posicionar-se com a seus de referència als debats sobre la cooperació cultural: algú va sorprendre's recentment en observar que el debat "La cultura en la futura arquitectura d'Europa", convocat per la Fundació Europea de la Cultura (ECF) i el Fòrum Europeu per les Arts i el Patrimoni (EFAH-FEAP) amb la vocació que el sector de les arts i les xarxes culturals civils d'Europa fes aportacions al debat de la Convenció Europea, tenia lloc a la seu del Goethe Institut de Brussel·les.¹³

Aquest paper dels instituts culturals, tant els dels membres actuals de la UE com els que puguin crear els futurs Estats membres, apunta a un reforç de la lògica interestatal en l'àmbit de la cooperació cultural a Europa; queda poc espai per als governs subestats. Atès que la Unió Europea sembla decidida a mantenir la regla de la unanimitat en la presa de decisions en l'àmbit de la cultura, es dibuixen pocs canvis en la manera com les institucions comunitàries entenen el concepte de cooperació cultural. Les dificultats econòmiques per les quals passen els ministeris de cultura dels països de l'Europa central i oriental en dificulten de ben segur la projecció internacional, però deixen la porta oberta perquè governs occidentals més ambiciosos i ben situats hi difonguin els seus programes.

L'emergència de subregions que apropen els Estats de dins i fora de la Unió Europea, a banda i banda de l'antic Telò d'Acer, com en el cas dels països bàltics, facilita també els intercanvis en diversos àmbits, incloent els de tipus cultural encara que originàriament prioritzin la dimensió econòmica. Una publicació recent de la UE destacava els efectes dels diversos programes Interreg al voltant de la Mar Bàltica: "*Des de fa uns anys s'han desenvolupat xarxes transnacionals entre poblacions petites i mitjanes, que han permès forjar lligams entre Polònia i Alemanya, i entre els estats escandinaus i els bàltics.*"

German Studies – The Johns Hopkins University, 1999), pp.12-15; disponible a www.aicgs.org. Traducció pròpia.

¹² "Public services contract No DG EAC/48/02: Performance of a study on cultural cooperation in Europe in various cultural and artistic fields. Specifications", convocatòria publicada per la Direcció General d'Educació i Cultura el setembre de 2002.

¹³ "Culture in the Future Architecture of Europe", sessió de debat organitzada per la European Cultural Foundation (ECF) i el European Forum for the Arts and Heritage (EFAH), Brussel·les, 2 d'octubre de 2002.

Aquestes xarxes, bàsicament comercials, impliquen actualment companyies petites i mitjanes i centres turístics. Pel que fa a la qüestió del desenvolupament sostenible, el programa subratlla la necessitat d'accelerar les accions i apropar els diversos centres urbans tant a nivell nacional com internacional. També fomenta la creació d'associacions entre les àrees urbanes i les àrees rurals més remotes.”¹⁴

4.2.2. Els fluxos culturals a Europa: iniciativa civil

Les relacions culturals entre l'est i l'oest d'Europa s'han beneficiat també molt, sobretot des de 1989, del paper de les xarxes artístiques i de recerca en matèria de cultura, que han permès el coneixement mutu entre agents culturals i el disseny d'estratègies i projectes conjunts. Durant l'última edició del Campus Euromediterrani de Cooperació Cultural, que es va celebrar a Vilanova i la Geltrú el gener de 2002, alguns participants reclamaven que les relacions entre el sud i el nord de la Mediterrània poguessin beneficiar-se del mateix treball en xarxa que en l'última dècada ha servit per apropar l'est i l'oest d'Europa.¹⁵ Tot i que la majoria de xarxes artístiques d'Europa tenen seu als països més propers a Brussel·les (França, Bèlgica i els Països Baixos concentren més de la meitat de les entitats associades al Fòrum de Xarxes Culturals Europees), la participació i l'organització d'esdeveniments a molts països del centre i l'est d'Europa en els darrers anys mostra la normalització de contactes en aquest àmbit: la xarxa de recerca cultural CIRCLE (Cultural Information and Research Centres Liaison in Europe) ha celebrat activitats en els últims tres anys a Cracòvia, Moscou i Budapest, i quatre dels set membres de la junta directiva actual provenen d'Estat de fora de la UE; també la xarxa Trans Europe Halles, que agrupa centres culturals situats en antigues zones industrials, ha celebrat pràcticament la meitat de les seves reunions dels darrers anys a països extracomunitaris del centre i l'est d'Europa. És en part gràcies a aquestes xarxes de contactes que l'obertura del programa Cultura 2000 a operadors culturals de l'Est va trobar immediatament resposta en forma de projectes est-oest. En qualsevol cas, les dificultats ja citades de recursos per les quals passen un gran nombre d'operadors culturals a l'est, tant públics com privats, els fa dependre de subvencions específiques per a desplaçaments o per la realització de projectes; algunes xarxes culturals ofereixen beques per garantir la presència de representants d'aquests països a les seves conferències.

4.3. Canvis al finançament comunitari?

Els debats realitzats per les diverses institucions comunitàries en els últims mesos al voltant de la possible millora dels programes de suport a la cultura destaquen entre d'altres coses per donar poca importància a l'ampliació de la UE. Els darrers dos anys s'han publicat diverses contribucions crítiques amb les fites del programa Cultura 2000, tant des del Parlament Europeu com des de l'àmbit acadèmic. Fins i tot el govern espanyol hauria admès en un document intern de preparació del seu torn de presidència del Consell que “el

---

¹⁴ “Baltic test-bed for enlargement”, *Info regio Panorama*, nº6 (2002). Traducció pròpia.

¹⁵ VI Campus Euromediterrani de Cooperació Cultural, Vilanova i la Geltrú. Organitzat per la Fundació Interarts, amb el suport de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, l'Agència Espanyola de Cooperación Internacional (AECI) i la UNESCO.

requeriment d'unanimitat del Consell en codecisió amb el Parlament, l'ús sistemàtic de segones lectures i de conciliacions per disputes de substància i sobre finançament han alentit innecessàriament el desenvolupament de l'article 151"; d'aquesta manera, molts programes comunitaris en l'àmbit de cultura serien "còpies pobres de polítiques culturals sectorials que ja existeixen a nivell nacional".¹⁶

Existeixen per tant diversos motius de preocupació en el desenvolupament actual dels programes comunitaris envers la cultura, i l'ampliació no suposa més que un annex a un marc present de resultats prou dubtosos. El manteniment de la presa de decisions per unanimitat fa preveure que l'acció de la UE en aquest àmbit continuarà equivalent a un denominador comú molt mínim, la definició de prioritats del qual patirà algun canvi, poc relacionat però amb la composició ampliada del Consell.

Una de les aportacions recents a l'anàlisi de l'acció comunitària en l'àmbit cultural, el "Document de treball preliminar a l'Informe d'iniciativa sobre la cooperació cultural a la Unió Europea" o *Informe Ruffolo*, presentat per l'eurodiputat italià Giorgio Ruffolo a mitjan 2001, repassa la història dels programes comunitaris en matèria de cultura i l'acció dels Estats membres, però pràcticament no fa referència als efectes de l'ampliació. Tampoc els articles que n'acompanyaren la publicació, recollits en un volum publicat pel Grup Parlamentari del PSE al Parlament Europeu, hi pararen gaire atenció: entre les 14 aportacions se'n troben de relacionades amb els mitjans de comunicació, les indústries culturals, la identitat europea, les xarxes culturals i la relació entre cultura i exclusió social, però l'ampliació no sembla gaire rellevant per al plantejament futur d'aquestes qüestions, un fet que hauria sorprès en altres àmbits de l'acció comunitària.¹⁷

L'*Informe Ruffolo* va donar lloc a una resolució del Parlament Europeu sobre la cooperació cultural, aprovada el mes de setembre de 2001. El text emfatitza el paper de la cultura en altres sectors d'interès de la UE (cohesió social, turisme, regeneració urbana, societat de la informació) i considera que per al futur de la Unió seria oportú "reforçar la dimensió cultural, tant a nivell polític com a nivell pressupostari, en particular en forma de cooperacions reforçades, tot respectant el principi de subsidiarietat, (...) per tal de permetre la instauració d'un "espai cultural europeu"¹⁸. La resolució demana que les futures reformes del Tractat constitutiu de la UE contemplin la presa de decisions per majoria qualificada en les mesures de suport al sector cultural, i suggereix a la Comissió Europea la redacció d'una proposta de decisió, adreçada al Consell i al Parlament, que conduís a l'elaboració d'informes anuals sobre la política cultural de la UE i dels Estats membres i de plans triennals sobre cooperació cultural, elaborades pels Estats membres per tal d'orientar l'acció comunitària. Algunes propostes presentades recentment per la presidència

---

¹⁶ Representació permanent d'Espanya, "Ten Years On. Reflections on Article 151 of the EC Treaty: expectations and outcomes", Consell de la UE, Brussel·les, 12.12.2001 (16.01/ OR.es/ 15249.01), punts 69 i 70; citats a Joost Smiers, *The Role of the European Community Concerning the Cultural Article 151 in the Treaty of Amsterdam. Sustaining the Development of Intercultural Competence within Europe. Research Paper* (Utrecht: Centre for Research, Utrecht School of the Arts, 2002), p.10. Traducció pròpia.

¹⁷ Gruppo Parlamentare del PSE Parlamento Europeo, *L'unità delle diversità. La cooperazione culturale nell'Unione Europea* (Florència: Angelo Pontecorboli Editore, 2001).

¹⁸ "Resolució del Parlamento Europeu sobre la cooperació cultural en la Unió Europea" (2000/2323(INI)), 5 de setembre de 2001; paràgraf 5. Traducció pròpia.

danesa del Consell de Ministres van en aquesta direcció, i és probable que el període 2003-2006 vegi per primer cop l'aprovació d'un pla comunitari multianual en matèria de cooperació, els principals objectius del qual passarien per l'intercanvi de dades (recollida d'estadístiques culturals per part dels estats, per exemple) i el debat al voltant d'alguns conceptes que, com en el cas del "valor afegit europeu", formen part del glossari habitual de la Direcció General d'Educació i Cultura però resten poc clars en la pràctica.¹⁹ És menys clar que una altra de les propostes estrella de la resolució del Parlament, la possible creació d'un observatori europeu de la cooperació cultural, arribi a donar fruit. Hi ha per tant propostes de moviment, però els canvis que se'n desprenguin seran probablement mínims, i en general independents del procés d'ampliació. La resolució sobre cooperació cultural aprovada pel Parlament Europeu el setembre de 2001 tampoc no abordava específicament el context cultural de la UE un cop s'hi incorporessin nous membres.

Si s'arriba a aprovar, el primer pla triennal comunitari de cooperació cultural haurà de fer front entre d'altres qüestions a la reforma del programa Cultura 2000, el pressupost previst pel qual conclou l'any 2004. En aquest sentit, la comissària europea d'Educació i Cultura, Viviane Reding, sembla partidària de prorrogar almenys durant dos anys el model de Cultura 2000, tot introduint-hi canvis mínims, una posició a la qual el Consell de Ministres també podria ser favorable.²⁰ Quant a les dificultats de Cultura 2000 per respondre als objectius de visibilitat que se n'esperaven, Reding recordava en una intervenció recent davant el Consell de Ministres que el pressupost que la UE destina al finançament directe de la cultura cada any és de 36 milions d'euros, mentre que l'Ajuntament de Frankfurt disposa de 215 milions d'euros anuals per a política cultural.²¹

Una de les aportacions que hauria d'incidir en les reformes de Cultura 2000 són les conclusions del 2n Fòrum sobre la Cooperació Cultural a Europa, organitzat per la Comissió Europea i que es va celebrar a Brussel·les el novembre de 2001. Als documents de base per a les jornades, la Comissió admetia que Cultura 2000 no havia assolit fins llavors els objectius de visibilitat i increment de la participació cultural desitjats, ni havia sabut articular-se amb les polítiques culturals dels governs estatals i les altres administracions. Davant d'això, s'invitava els participants al Fòrum a debatre sobre les estratègies comunitàries de futur en l'àmbit cultural, parant atenció entre d'altres factors a la gestió d'un programa que havia d'abastar 31 països (els Estats membres presents i futurs i els països de l'Espai Econòmic Europeu, que també poden beneficiar-se del suport comunitari en el capítol cultural): "*¿[Cal] buscar una acció comuna i única per als 31 Estats o concebre una aproximació diferenciada, que permetés a determinats països d'associar-se per tal de definir projectes culturals federadors més ambiciosos?*".²² Segons el

---

¹⁹ Sobre això vegeu, per exemple, "Note of 1 July 2002 from the Presidency to the Cultural Affairs Committee on European added value", 10378/02 /CF/ms.

²⁰ Vegeu la nota de premsa publicada a la fi del Consell de Ministres de Cultura i Audiovisual de 23 de maig de 2002, i la intervenció de Viviane Reding a la reunió informal del Consell celebrada a Salamanca els dies 18 i 19 de març de 2002.

²¹ "Conseil informel culture/audiovisuel (Salamanque, les 18-19 mars 2002): points d'intervention de Viviane Reding", MEMO/02/60, disponible a <http://europa.eu.int/rapid>

²² "La coopération culturelle en Europe. Forum 2001", document presentat als assistents al Fòrum 2001 sobre Cooperació Cultural a Europa. Brussel·les, 21 i 22 de novembre de 2001; p.5. Traducció pròpia.

document, altres canvis que podien ser presos en consideració es referien al nivell d'ambició del programa, el nombre d'objectius, la noció d'operadors culturals i de destinataris. Quant a la forma de gestió del programa, es proposava discutir una possible descentralització que atorgués un paper als operadors culturals en la definició de plans multianuals i determinar si calia un instrument fix o bé un marc més flexible, apte per respondre a temàtiques o preocupacions d'actualitat.

Tot i les al·lusions a l'ampliació i al marc de 31 estats, els temes que veritablement preocupaven els assistents al Fòrum provenen del fracàs relatiu del suport donat fins llavors: la forma de gestió i la dificultat de trobar un marc unitari que garanteixi flexibilitat i visibilitat són elements que preocupen tant amb 15 Estats com amb 18 o 31. Els documents de conclusions emergits d'aquelles jornades evidencien els problemes de gestió i de resultats de la fase inicial de Cultura 2000, en destacar com a principals problemes l'"excés d'ambició", la "manca de recursos", la "poca adequació a la flexibilitat dels projectes culturals", la "manca de visibilitat de les accions culturals comunitàries" i la durada poc adequada dels períodes de finançament.²³

L'ampliació apareix per tant ara per ara com un factor poc determinant a l'hora de dissenyar els programes futurs de suport a la cultura en l'àmbit de la UE.²⁴ Les propostes fetes per millorar l'èxit del programa apunten si de cas a un reforç de les agències estatals encarregades de difondre informació cultural, i en particular dels Punts de Contacte Cultural, que, segons el Parlament Europeu, haurien de reforçar la seva doble funció d'"enllaç permanent" amb les institucions que donen suport a la cultura dins cada Estat membre i de difusió d'informació i contactes per a Cultura 2000 i d'altres programes comunitaris susceptibles de finançar projectes culturals.²⁵ A diferència d'altres Estats que han descentralitzat la gestió dels seus punts de contacte cultural, i que en algun cas n'han establert més d'un, a l'Estat espanyol aquesta funció recau en la Direcció General de Cooperació i Comunicació Cultural del Ministeri d'Educació i Cultura.

D'altra banda, hi ha alguns temes que a llarg termini podrien adquirir una major importància en el debat cultural de l'Europa ampliada, i que tot i no incidir en la forma de gestió ni el volum pressupostari disponible, podrien influir a l'hora de determinar les prioritats i criteris temàtics dels programes. En concret, les jornades de debat sobre la cultura en l'Europa ampliada que es van celebrar a Budapest el febrer de 2002 van cridar l'atenció reiteradament sobre les qüestions lingüístiques, tant pel que fa a les dificultats de traducció multilateral en una Unió de 28 Estats com a les necessitats de promoure l'aprenentatge lingüístic. Simultàniament, la Comissió Europea anunciava fa poc la preparació d'una Comunicació sobre diversitat lingüística i aprenentatge de llengües, que hauria de conduir l'any 2003 a l'adopció d'un

---

²³ "Forum 2001. An overview of cultural co-operation in Europe", conclusions del Fòrum 2001. Disponible a <http://europa.eu.int/comm/culture/eac/synthese.pdf>

²⁴ Sobre això vegeu també la intervenció de Mik Flood, subdirector de l'agència britànica d'informació cultural Euclid, a la sessió "The Arts" de les jornades "Bigger...Better...Beautiful? Conference on the Impact of the EU Enlargement on Cultural Opportunities across Europe", celebrades a Budapest entre el 14 i el 17 de febrer de 2002. Disponible a www.budobs.org/bbbsessions.pdf

²⁵ "Resolució del Parlamento Europeu sobre la cooperació cultural en la Unió Europea" (2000/2323(INI)), 5 de setembre de 2001; paràgraf 12.

Pla d'Acció en aquest àmbit.²⁶ Tot i que experiències recents de sensibilització lingüística han confirmat que la UE concedeix grau d'interès diferent a les llengües oficials a nivell estatal i les que no ho són (recordi's la celebració de l'Any Europeu de les Llengües 2001), l'interès envers la diversitat lingüística pot ser útil per als operadors catalans. També ho podrien ser altres temàtiques prioritàries per a alguns futurs Estats membres de la UE, com per exemple la relació entre les cultures tradicionals i la creació cultural contemporània.

5. Cultura i cooperació cultural a Catalunya

5.1. Cooperació i intercanvis culturals a Catalunya

El treball internacional d'artistes en qualsevol de les disciplines artístiques (des de l'òpera fins als vitralls) continua essent una inspiració per al sector, però a Catalunya hi ha pocs mecanismes que en canalitzin l'experiència, l'energia i els contactes al conjunt del sector. Això també es pot dir de crítics i comissaris d'exposicions, l'experiència dels quals es troba mancada de plataformes institucionals que en permetin buidar el mestratge i l'agenda. Recordem que a Catalunya hi ha pocs centres de recerca artística o patrimonial d'entitat internacional, no hi ha festivals internacionals de primera ni segona divisió (el Grec no és un festival sinó un conjunt de programacions d'estiu inscrites en un programa comú, mentre que la triennial Barcelona Art Report encara s'ha de consolidar, i només el Sónar captar prou atenció de l'audiència europea), no hi ha cap sala preparada per acollir grans exposicions internacionals (per a les quals probablement tampoc no hi hauria fons econòmics) i el tan plorat èxode de les indústries culturals no s'atura ni minva.

No obstant això, el problema de les indústries culturals té dos eixos que no depenen de factors "industrials". El primer, el de la creativitat. Si hom inverteix en creativitat, les indústries s'instal·laran prop de la matèria primera. Segon, la connectivitat internacional del conjunt del sector. Les indústries culturals de demà requeriran menys capital i menys cost tecnològic que les d'ahir; en canvi, exigiran molta més inversió en risc creatiu i en connectivitat global.

Llevat dels cinemes en versió original, la circulació de productes internacionals de dansa, teatre i arts visuals per Catalunya és testimonial. La música en viu se sotmet habitualment a les gires organitzades per agents externs i la presència de projectes artístics multimèdia passa desapercibuda. La majoria dels milions de turistes que passen cada any per Catalunya i que manifesten un interès cultural s'endú una experiència satisfactòria de tot allò que s'esdevingué fins el 1920 (Gaudí, Picasso) i potser alguna vaga referència folklòrica. Ocasionalment es registren visites a instal·lacions museogràfiques amb oferta contemporània, però les xifres són modestes. La resta és clima – meteorològic o social– que, per ara, afavoreix el magnetisme del país. No

---

²⁶ Viviane Reding, "The future of regional and minority languages in the European Union", conferència pronunciada a Hèlsinki, 11 d'octubre de 2001, disponible a <http://europa.eu.int/rapid>

oblidem que la major part de visitants enquestats, un cop ha esmentat els monuments gaudinians, atribueix la seducció de Catalunya en general i de Barcelona en particular a la sensació de “participar” que obtenen en passejar pels carrers. El major atractiu cultural contemporani de Barcelona, és sens dubte, la Mercè. Els esforços fets per Barcelona Plató, l'agència municipal de promoció de la ciutat com a escenari cinematogràfic, s'encaminen a capitalitzar aquesta dimensió climàtica i paisatgística.

En resum, és comprensible la sensació que els projectes artístics arrelats internacionalment en estructures permanents de responsabilitat i reciprocitat són comparativament escassos a casa nostra. Recordem que ni a Catalunya ni a Espanya no hi ha cap agència oficialment reconeguda a nivell internacional que operi dins del camp cultural, i que les estructures que haurien de permetre un aprofitament del nou tràfic d'informació via Internet encara són febles.

En àmbits com aquest, i en tot el disseny de polítiques culturals amb vocació internacional, Catalunya topa amb la manca d'atributs d'estat, un factor que diferenciarà els futurs Estats membres de la UE. D'aquesta manera, i malgrat l'evidència dels inconvenients existents, es fa encara més necessari el disseny d'estratègies innovadores i que comptin amb la implicació d'agents de la societat civil.

5.2. Elements d'avantatge de Catalunya

Davant d'un mapa que hem caracteritzat per la puixança dels estats, la normalització dels intercanvis culturals entre l'est i l'oest d'Europa i l'entrada creixent dels agents culturals de l'Est en la batalla pels fons comunitaris, Catalunya veu afectat el seu marge d'intervenció, que fins ara no era tampoc gaire significatiu. Amb tot, hi ha una sèrie de trets del marc cultural català que en els darrers anys han generat interès als països candidats a l'adhesió i que indiquen alguns elements d'avantatge, sobre els quals podrien bastir-se estratègies de cooperació cultural. Entre aquests podem citar el model d'Estat descentralitzat, la política lingüística i el paper de la ciutat com a element de desenvolupament cultural.

Com s'ha indicat més amunt, la descentralització és un tema pendent a la major part d'Estats del centre i l'est d'Europa, alguns dels quals fan front a una diversitat regional interna que s'ha mantingut relativament adormida però que podria reclamar autonomia en els propers anys (vegin-se la Transilvània romanesa, les poblacions hongaresa i eslovaca en camp contrari o les diverses regions txeques). Tot i que el foment de les estructures regionals per part de la UE té finalitats sobretot estadístiques, amb l'objectiu que els futurs Estats membres comptin amb formats territorials equiparables i comparables amb els dels socis actuals, és fàcil esperar que, sobretot als països més extensos i amb més volum de població, els propers anys s'hi visqui un debat profund sobre la descentralització i la reforma administrativa, fet que serviria per aprofundir el diàleg ja iniciat amb alguns països al si de l'Assemblea de les Regions d'Europa.²⁷ El Comitè de les Regions, per la seva banda, ha advertit en

---

²⁷ La primera conferència europea de “ministres regionals” de cultura, organitzada per l'Assemblea de les Regions d'Europa a Nyon (Suïssa) l'octubre de 2000, va comptar amb la

algunes ocasions la necessitat que els debats al voltant de l'ampliació tinguessin en compte les administracions subestatal.²⁸

En aquest sentit, és fàcil suposar que Catalunya tindria un paper important a jugar com a model i orientador de polítiques culturals en l'àmbit subestatal. Malgrat les crítiques que s'hi puguin fer, intervencions catalanes en l'àmbit dels mitjans de comunicació, la restauració del patrimoni (amb concertació interadministrativa), els centres de recursos i informació culturals (a l'estil del CERC de la Diputació de Barcelona o del Gabinet Tècnic del Departament de Cultura) o l'ensenyament de cultura popular podrien ser interessants per les embrionàries administracions perifèriques així com per als òrgans centrals dels països del centre i l'est d'Europa, tot i les dificultats pressupostàries d'uns i altres. El paper de les cultures populars i tradicionals en la política cultural contemporània, per exemple, pot ser una aportació dels nous Estats membres de la UE al debat cultural comunitari, i Catalunya pot tenir coses a dir-hi. És aquí, en la difusió del model català d'administració cultural, que es podria trobar un dels impactes indirectes beneficiosos per a Catalunya en el context de l'Europa ampliada.

Com a segon aspecte, la gestió de societats on conviuen grups lingüístics de volum similar és un tema polític fonamental a les repúbliques bàltiques exsoviètiques. Això ha fet que des d'aquests països es miressin amb interès les estratègies posades en pràctica a Catalunya, tot i les diferències de tipus polític-administratiu i socio-lingüístic entre aquesta i els Estats bàltics. Una estratègia catalana de difusió internacional de la cultura adequada als Estats de l'ampliació hauria de tenir-ho en compte, tot afavorint l'intercanvi d'experts en política lingüística i administració, que esdevindria una forma de promoure la cultura pròpia i d'incrementar el paper de Catalunya al món.

Finalment, cal recordar que en determinats aspectes la situació dels Estats candidats a l'adhesió l'any 2002 és semblant a la de Catalunya l'any 1980. El dèficit en infraestructures, agreujat en el cas català per la manca de capitalitat, els problemes de finançament i l'existència tant al sector públic com al privat i a les organitzacions sense ànim de lucre d'un personal que s'obre a nous intercanvis amb l'estranger i a la maquinària de la UE són alguns dels elements que poden convertir Catalunya en referent en alguns aspectes per als nous Estats membres de la UE. També en aquest àmbit, la necessitat de gestionar equipaments culturals des de la pobresa de recursos i de fer especial èmfasi en el carrer i en l'espai urbà a l'hora de definir esdeveniments i projectes participatius i l'ús de la ciutat com a pol d'atracció turística poden coincidir amb determinats interessos dels nous Estats membres. Alguns projectes recents finançats per Cultura 2000 han apuntat en aquesta línia: la iniciativa "Art Nouveau in Progress", per exemple, és un projecte de tres anys que posa en contacte Barcelona, Terrassa, Reus, Ljubljana i Budapest, entre d'altres ciutats europees, amb els trets comuns de la protecció i la promoció del modernisme urbà. El lideratge del projecte, amb tot, recau en una associació belga, fet que dilueix la capacitat de les ciutats catalanes per difondre els seus temes d'interès i adquirir una major centralitat. En qualsevol cas, és en la recerca d'aliances ciutat-ciutat o regió-

---

participació de regions de Croàcia, Hongria, Polònia, Romania i Ucraïna, però no d'altres països de l'Europa central i oriental.

²⁸ Per exemple, a la resolució del Comitè de les Regions sobre l'ampliació de la UE, de 24.11.1999.

regió on Catalunya pot jugar un paper important si situa adequadament els recursos disponibles i prepara estratègies adients.

D'altra banda, l'observació dels projectes finançats els darrers anys pels programes comunitaris de cultura dels quals s'han beneficiat operadors catalans i de l'Europa central i oriental pot ser una relativa mostra dels àmbits en els quals cada regió té avantatge comparatiu. És significatiu, per exemple, que Catalunya hagi rebut ajuts sobretot en l'àmbit del patrimoni i la literatura: el primer d'aquests àmbits és d'especial interès en alguns països de l'Europa central i oriental, que en els darrers anys han potenciat la dimensió patrimonial (protecció, interpretació i difusió) de les seves polítiques culturals, tot creant alhora instituts que se n'encarreguen.²⁹ Seria interessant, en aquest sentit, que s'oferissin ajuts per a intercanvis d'experiències i mestratge entre experts catalans i d'altres països, sabent que intervencions d'aquest tipus poden revertir fàcilment en la projecció de la cultura d'aquí. En d'altres àmbits, com la música, la dansa i el teatre, en els quals els països del centre i l'est d'Europa compten amb llegats destacables i nivells formatius considerables, seria útil promoure els intercanvis, de cara a facilitar projectes conjunts.

Finalment, és bo recordar que l'avaluació de projectes presentats a Cultura 2000 parteix de la selecció d'un grup internacional d'experts independents, renovats anualment, amb un màxim de dues persones per Estat membre. Cap de les quatre persones provinents de l'Estat espanyol que hi han intervingut en les dues últimes edicions no era catalana. Tant en aquest com en d'altres programes comunitaris amb possible incidència en l'àmbit cultural, caldria fer un esforç de difusió de l'oportunitat que representa formar-ne part, per al propi prestigi de les persones i institucions seleccionades per als tribunals i, eventualment, per permetre una major comprensió de projectes presentats per operadors d'aquí.

5.3. Estratègies de futur

Havent-nos referit ja als canvis que pugui comportar l'ampliació comunitària, però sent conscients dels esdeveniments que afecten la cooperació cultural internacional en sentit ampli i que exigeixen de Catalunya propostes conscients de les febleses i les oportunitats existents, presentem tot seguit alguns aspectes que haurien de ser presos en consideració a l'hora d'articular estratègies:

- Una clau es troba en la síntesi i presentació dels assoliments de la política cultural i de la realitat cultural catalana. A data d'avui, cal destacar-ne especialment els camps de la identitat i la cohesió, la memòria i la modernitat. Concretament, podem parlar dels èxits en certs aspectes del turisme urbà, el plurilingüisme actiu, la comunicació local, la creativitat en les arts visuals o la participació cultural. La imatge de marca de les estructures culturals catalanes és difusament positiva; constantment es reben delegacions de ciutats i regions de tot el món interessades en les

---

²⁹ Vegeu els informes sobre política cultural de diversos Estats realitzats pel Consell d'Europa i recollits a *Cultural Policies in Europe. A compendium of basic facts and trends* (editat el 1998, amb edició 2001/2002 pendent de publicació).

claus de la puixança aparent dels vectors culturals en el desenvolupament del país. Cal posar l'accent en aquests elements positius.

- Una altra d'aquestes bases és la capacitat de les institucions catalanes per aportar recursos de gestió internacional. Moltes organitzacions, moviments, xarxes i projectes catalans tenen un plus d'energia tècnica capaç d'absorbir demandes d'articulació transfronterera. Les oficines de cultura vinculades al sector públic mostren un dèficit particular en relació a aquestes activitats: només cal comparar les partides dedicades a relacions internacionals aquí i les que consten en els pressupostos d'altres territoris d'envergadura similar. Queda, per tant, un marge de gestió disponible per a afers internacionals i cal que es posi en funcionament. Catalunya té capacitat per esdevenir nucli de redistribució de coneixement, informació i anàlisi en les xarxes, les polítiques i els modes de gestió cultural. Hi ha marges de centralitat internacional que no s'han explorat i que podrien fornir nous impulsos a la innovació, la qualitat i la responsabilitat del sector.
- En tercer lloc hi ha la capacitat de lideratge en iniciatives federadores de certs sectors culturals arreu del món. El Fòrum Universal de les Cultures 2004 podria ésser-ne un exemple, si s'entén que més enllà de les conjuntures urbanístiques i polítiques pot néixer un esdeveniment mundial de caràcter recurrent que assoleixi un consens important per part del més ample nombre de socis. Igualment, s'intueixen altres camps en els quals és podrien assumir lideratges exitosos en l'àmbit del tràfic de polítiques, sistemes de gestió i xarxes culturals. Pensem, per exemple, en els espais disponibles en l'àmbit del turisme cultural, els drets culturals, la relació entre cultures populars i art contemporani, les noves formes de participació cultural o les ciències aplicades de la cultura i el territori.

Moltes d'aquestes oportunitats només es poden aprofitar en base a una profunda complicitat entre els sectors públics, privats i associatius. És en aquest pacte per la internacionalització i la globalització conscient que els sectors culturals de Catalunya podrien trobar espais de consens i capacitat de reacció davant dels reptes actuals. D'acord amb allò que hem assenyalat, entre els temes que poden suscitar interès a l'exterior i sobre els quals podrien construir-se estratègies fortes des de Catalunya hi ha els següents:

- el model de descentralització;
- el turisme urbà;
- la comunicació local;
- la gestió lingüística.

Una de les conclusions plausibles de tota aquesta reflexió és la necessitat d'un nou "Pacte Cultural", que cal concretar en un instrument que podria anomenar-se "Consell Català de Cooperació Cultural". Un instrument que, malgrat les dificultats institucionals que subsisteixen en l'accés català als àmbits de decisió internacionals, garanteixi l'aprofitament dels fluxos globals en la cultura catalana i la seva presència en els processos que conformen les decisions més significatives en la regulació mundial del tràfic cultural.

6. Mètodes d'avaluació

Com hem indicat al llarg del text, més que en el disseny de polítiques culturals a Catalunya, els possibles efectes de l'ampliació en l'àmbit cultural a Europa podrien situar-se d'una banda en les perspectives de finançament per a projectes culturals impulsats des dels actuals Estats membres, que tendiran a decreïxer mentre no s'incrementi el pressupost total disponible en aquest àmbit, i en els fluxos de la cooperació cultural, tant la que es vincula directament amb la Unió Europea com la que n'és independent, per exemple el paper dels instituts estatals de cultura a l'estranger.

Així, i tot i la dificultat de registrar els canvis en alguns d'aquests àmbits, podem indicar les següents fonts com a referència per avaluar l'impacte en el sector cultural català de l'ampliació de la UE:

- Nombre total de projectes amb lideratge català sobre el conjunt de projectes finançats pels instruments comunitaris de cultura (Cultura 2000 i possibles successors); les llistes de projectes elegits són fetes públiques anualment per la Comissió Europea, a la pàgina web de la Direcció General d'Educació i Cultura.
- Nombre total de projectes amb participació catalana sobre el conjunt de projectes finançats pels instruments comunitaris de cultura (Cultura 2000 i possibles successors).
- Nombre de projectes amb participació catalana, segons sector artístic, sobre el conjunt de projectes finançats pels instruments comunitaris de cultura (Cultura 2000 i possibles successors).
- Nombre de projectes on col·laborin operadors catalans i dels nous Estats membres de la UE sobre el conjunt de projectes finançats pels instruments comunitaris de cultura (Cultura 2000 i possibles successors), segons sector artístic. Evolució i canvi en les edicions successives.
- Participació per part d'experts catalans als grups d'avaluació de projectes presentats a Cultura 2000 o a d'altres programes comunitaris de suport a la cultura; les llistes d'experts que han participat en l'avaluació de projectes són fetes públiques periòdicament. En el cas de Cultura 2000, això coincideix amb la publicació anual dels projectes seleccionats.
- Noves prioritats temàtiques o sectorials en futures edicions de Cultura 2000 o en d'altres programes comunitaris de suport a la cultura que es creïn. L'edició 2004 de Cultura 2000 (la convocatòria de la qual hauria de sortir publicada cap a mitjan 2003) donarà prioritat al patrimoni i, pel que fa als temes, continuarà posant èmfasi en els projectes dirigits a la ciutadania, que facin ús de les noves tecnologies i que vinculin tradició i innovació. A partir de 2005, però, podrien canviar l'estructura i les exigències del programa, i caldrà veure com saben respondre els operadors catalans a aquests canvis.
- Possibles canvis en la forma de gestió i l'atribució de responsabilitats que es desprenguin de la reforma del programa Cultura 2000 a partir de 2005; caldrà observar si, com s'ha demanat en algunes instàncies, els nous instruments comunitaris de suport a la cultura suposen un reforçament de les estructures estatals a l'hora de difondre informació i de contribuir a la gestió de recursos i l'avaluació de projectes.
- Participació d'entitats o persones catalanes als debats, organitzats per institucions comunitàries, per d'altres administracions públiques o per organitzacions i xarxes artístiques, que se celebrin per analitzar els canvis en els fluxos culturals a Europa com a conseqüència de l'ampliació.

- Accions realitzades pels òrgans públics catalans responsables de l'acció i promoció culturals a l'exterior (principalment el Consorci Català de Promoció Exterior de la Cultura –COPEC- i l'Institut Ramon Llull) als nous Estats membres de la UE.
- Peticions d'informació, provinents d'operadors culturals dels nous Estats membres de la UE, rebudes pel Patronat Català Pro Europa i per altres entitats catalanes que vehiculen informació comunitària.
- Anàlisi de l'acció realitzada per les delegacions i instituts culturals dels actuals Estats comunitaris (Goethe Institut, British Council, Institut Français, Instituto Cervantes, etc.) a l'Europa central i oriental destinada a afavorir els intercanvis culturals.

Bibliografia

1. Articles i informes

“Baltic test-bed for enlargement”, *Info regio Panorama*, nº6 (2002).

Drnovsek, Janez, “National identities need to adapt and survive”, *International Herald Tribune*, 1.10.2002.

Frank, Tibor, “Impacting the Vernacular: Conflicting International Cultural Policies in East-Central Europe”, a Diversos Autors, *American and German Cultural Policies in Eastern Europe: Assessing Developments in the 1990s* (Washington: American Institute for Contemporary German Studies – The Johns Hopkins University, 1999). Disponible a www.aicgs.org.

Gruppo Parlamentare del PSE Parlamento Europeo, *L'unità delle diversità. La cooperazione culturale nell'Unione Europea* (Florència: Angelo Pontecorboli Editore, 2001).

Ilczuk, Dorota, i Drela, Luiza, “Poland”, a *Cultural policies in Europe: a compendium of basic facts and trends* (Estrasburg: Consell d'Europa / ERICarts, edició 2001/2002 pendent de publicació).

Inkei, Péter, “Hungary”, a *Cultural policies in Europe: a compendium of basic facts and trends* (Estrasburg: Consell d'Europa / ERICarts, edició 2001/2002 pendent de publicació).

Martin, Brian (rapporteur), “Part B: Report by a European panel of examiners”, a *Cultural policy in Estonia* (Estrasburg: Consell d'Europa, 1997), col·lecció “European Programme of National Cultural Policy Reviews”.

Nitulescu, Virgil St., “Cultural Policies in Romania. An Inside View”, *Policies for Culture Journal*, nº2, 2002, publicat per la Fundació Europea de la Cultura i ECUMEST.

Smiers, Joost, *The Role of the European Community Concerning the Cultural Article 151 in the Treaty of Amsterdam. Sustaining the Development of Intercultural Competence within Europe. Research Paper* (Utrecht: Centre for Research, Utrecht School of the Arts, 2002).

2. Documents oficials i estadístics

Comissió Europea, *Candidate Countries Eurobarometer 2001* (Brussel·les: Comissió Europea – Servei de Premsa i Comunicació, 2002).

Secció d'Estudis i Documentació del Departament de Cultura, *Catalunya / Europa. Projectes culturals de Catalunya als programes de la Unió Europea. 1996-1999* (Barcelona: Departament de Cultura – Secretaria General – Gabinet Tècnic, 2001)

Les referències a pàgines d'Internet són correctes el mes d'octubre de 2002.